

Marion L. de Jongh

Twee gouden bokalen door Louis en Philippe Metayer

Door de hamerslag van een veilingmeester verwierf het Rijksmuseum op 6 oktober 1981 een opmerkelijke gouden bokaal; de terugkeer naar Amsterdam van één van de fraaiste voortbrengselen van de 18de eeuwse goudsmeedkunst was daarmee een feit (afb. 1 en omslag)¹.

Het bestaan van dit waardevolle voorwerp was bekend² maar over de geschiedenis ervan tastte men tot voor kort nagenoeg geheel in het duister. Toch biedt de beker niet minder dan vijf aanknopingspunten voor een onderzoek: de merken, de signatuur van (Philippe) Metayer, het jaartal 1754 (afb. 2)³, Zeeuwse familiewapens en huwelijks-symboliek⁴.

De goudsmiden Philippe Metayer (1697–1763, afb. 3) en zijn broer Louis (?–1774) waren afkomstig uit Rouaan in Frankrijk en maakten deel uit van de vrij grote en hechte gemeenschap van Franse landgenoten die aan het einde van de 17de en aan het begin van de 18de eeuw hun toevlucht namen tot ons land en zich veelal te Amsterdam vestigden⁵. Vanaf 14 mei 1726 stond Philippe in het Amsterdamse poortboek ingeschreven als 'dreyver' en op 12 september 1730 verkreeg Louis het poorterschap met de vermelding 'van Rouaan, goudsmit'⁶. De Metayers woonden en werkten in de omgeving van een aantal goud- en zilversmeden van Franse origine die zich voornamelijk in en om de Kalverstraat gesettled hadden en die onderling nauwe (zakelijke) betrekkingen

onderhielden⁷. De specialisatie van Philippe in één specifiek onderdeel van het ambacht, het drijfwerk, was er vermoedelijk de oorzaak van dat hij niet werd opgenomen in het zilver- en goudsmidsgilde en niet over een meesterteken beschikte⁸. Voor de vervaardiging van een eindproduct was hij aangewezen op de samenwerking met een collega. Totdat zijn broer in 1730 lid van het gilde werd, zal dit één van de goudsmiden uit zijn omgeving zijn geweest; zo draagt bijvoorbeeld een gouden snuifdoos uit 1727⁹, waarvan het gedreven deksel gesigneerd is door (Philippe) Metayer, het meesterteken van de snuifdozen-specialist Jean Saint¹⁰. Vanaf 1730 heeft er echter een compagnonschap tussen de gebroeders bestaan; sindsdien zijn de meeste werken voorzien van de signatuur van de 'dreyver' en het meesterteken van de 'goudsmit' Metayer¹¹. Uit een rekening voor geleverde ontwerpen over de jaren 1731–1735, gericht aan 'Monsr Philippe Metayer' en door deze in 1737 betaald, blijkt dat Philippe niet (altijd) zelf verantwoordelijk geweest is voor de vorm van de objecten en de composities van de te drijven voorstellingen. Dit feit wordt bevestigd door een aantal met de rekening bewaard gebleven tekeningen, dat naast composities van mythologische, allegorische en bijbelse voorstellingen ook enige ontwerpen van boeksloten, wandelstokknoppen en een bokaal toont¹². De rekening en de tekeningen zijn afkomstig van Louis Fabrice Dubourg

Afb. 1. Louis en Philippe Metayer, 1754. Gouden huwelijksbeker. Rijksmuseum, Amsterdam.

(1693–1775), een in Amsterdam uit Franse ouders geboren kunstschilder die onder andere bij Bernard Picart (1673–1733) in de leer was geweest¹³.

Het directe verband tussen enkele van deze tekeningen en bewaard gebleven werken van de Metayers is aangetoond en het is duidelijk dat de gezamenlijke inspanningen van ontwerper en goudsmiden resulteerden in de productie van evenwichtig ontworpen en vakkundig uitgevoerde kunstwerken zoals wandelstokknoppen, horlogekasten, boeksloten, snuif- en tabaksdozen¹⁴.

De welstand van de familie in de vijftiger jaren wijst op een succesvolle gang van zaken¹⁵. Ook het feit, dat hen in deze tijd een aantal grote opdrachten werd verleend geeft blijk van de waardering, die hun werk bij tijdgenoten ondervond.

De belangrijkste opdracht, een gouden bokaal voor het Haagse Schuttersgilde ontstond omstreeks 1750, en is helaas alleen nog bekend door een door Anthoni de Groot en Zoonen uitgegeven gravure met beschrijving (afb. 4 en 5)¹⁶.

In dit pamflet wordt beschreven hoe tijdens de schuttersmaaltijd van 'Dingsdag den 12 May van 't Jaer 1750 ... Zyn Hoogvorstelyke Doorluchtigheid, de Teergeliefde Erf-Stadhouder, niet zonder erkentnisse willende laeten voorby gaen, de genotene Beleefd- en regt-geäerde Gulhartigheeden van de Schutter- en Burger-Heeren, als ook die der geheele Schutterye van 's Gravenhage, daerom, ten teeken van zyn dankbaer- en geneegenheid voor dezelve, deeze heugelyke en uitmuntende Gift des GOUDEN BEEKERS, tot een Gedachtenisse, wel aen haer heeft willen toezeggen, en gunstiglyk belooven'. De vervaardiging van deze gouden beker heeft blijkbaar veel tijd gevegd want pas drie jaar later, toen de stadhouder inmiddels was overleden (1751), werd hij uitgereikt door zijn weduwe: 'Om nu van de Belofte, tot de weezentlyke Overgaef en gunstige Verëeringe des GOUDEN BEEKERS zelfs over te gaen diend: dat het op Dingsdag den 8 May des Jaers 1753, Haere Koninglyke Hoogheid, Mevrouw de Princesse Douarière Gouvernante, behaegde ... ter zelve tyd, aen voorn. Heer Collonel, den bevorens gemelden GOUDEN

Afb. 2. Merken, signatuur en datering van de gouden huwelijksbeker door Louis en Philippe Metayer, 1754.

BEEKER, door wylen Zyn Hoogvorstel. Doorluchtigheid, onzen teergeliefden Erf-Stadhouder, aen de Haegsche Schutterye gulhartiglyk beloofd, ter hand te stellen, om door dezelve Schutterye, als eeuwige Nagedachtenisse der Genegenheid van dien Vorst, bewaerd te worden'.

De overhandiging van het geschenk door de Gouvernante, die daarvoor samen met haar zoon en dochter naar de jaarlijkse parade van de schutterij was gekomen, werd gememoreerd door een ets van S. Fokke (afb. 6)¹⁷.

Op 10 mei 1753 werd besloten de bokaal zes dagen lang tussen negen en twaalf uur aan de burgerij te vertonen¹⁸.

Daarna werd hij goed opgeborgen: 'Doordien nu dit Magnificq Prinselyk PRESENT, met veel zorgvuldigheid, in de Krygs-Kasse, op den Nieuwen- of Colveniers-Doelen van 's Gravenhage, bewaerd word, en niet dan by extraordinaire gelegenheden en Maeltyden onder het oog komt ...' achtte De Groot het juist een uitgebreide beschrijving van de bokaal te leveren: 'De voornoemde Beeker is, zo als men uit de nevensgaende Naeuwkeurige en Nette afbeeldinge kan zien, in de gedaente of forme van een Bocael; zynde met het Dekzel één Rynlandsche voet hoog, en behalven het zelve neegen Duimen; ... Boven op het Deksel legt een Capitaale gewerkte Leeuw, met een Koninglyken Kroon versierd, houdende met de linker Klauw het Wapen

Afb. 3 (onder). R. Vinkeles(?). Philippe Metayer. Tekening in zwart krijt. Kon. Oudheidkundig Genootschap, Amsterdam.

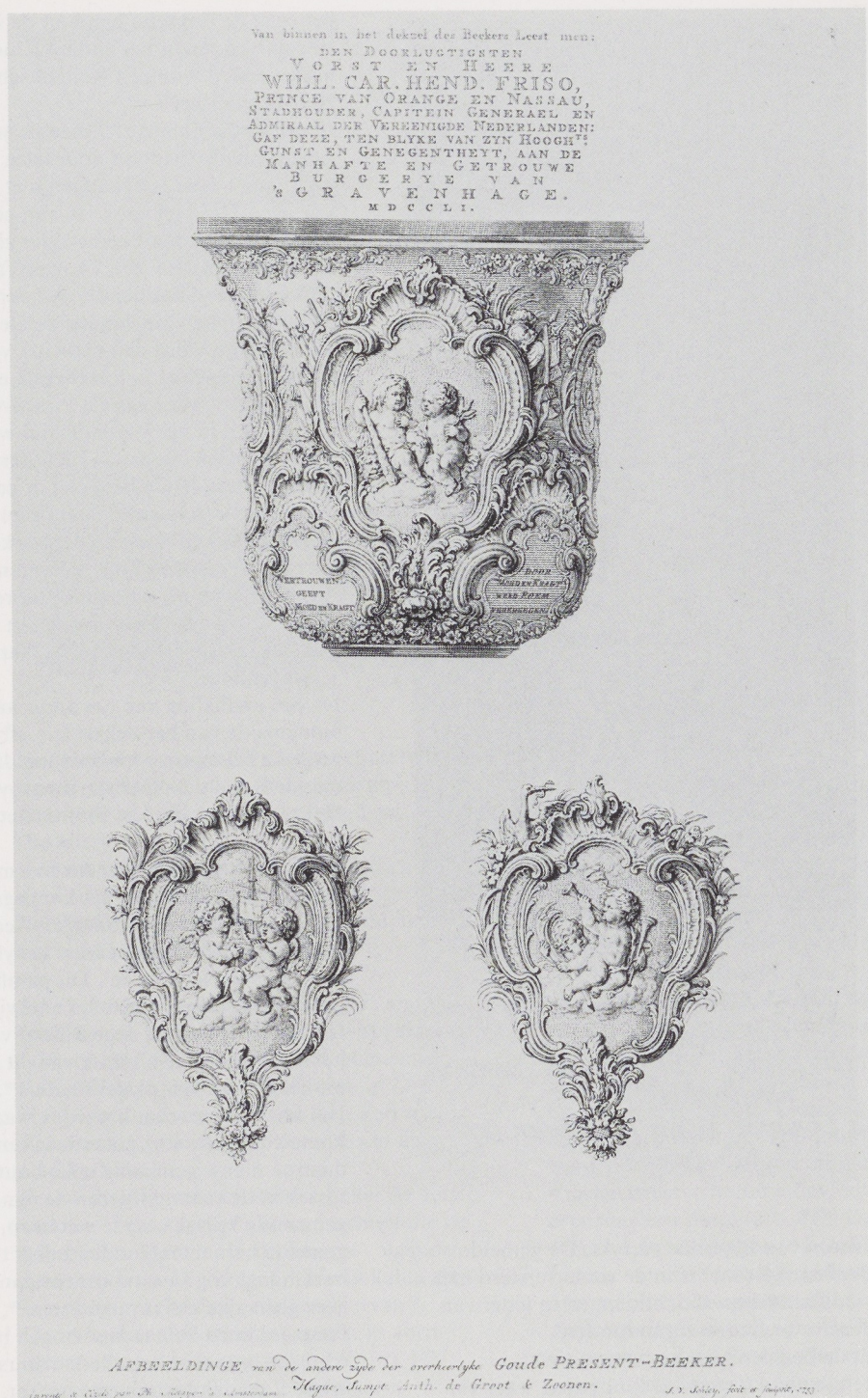
van zyn Hoogvorstelyke Doorluchtigheid, den Heere Prince Erf-Stadhouder, omslingerd met de Ridder-Orden des Koussebands, in een keurlyk Rocailje-werk, waer uit Palm- en Lauwriertakken als meede een Vreede- of Jerusalems'veeder voortkomen, zynde het Wapen mede met een Koningl. Kroon gedekt; agter het Wapen en den Leeuw legt, op een natuurlyk-gewerkten Grond, een Banderol, waer op het gewoone Devies van het Huis van Orange: Je Maintiendrai. En de Rand rondsom is met een sierlyk gewerkte

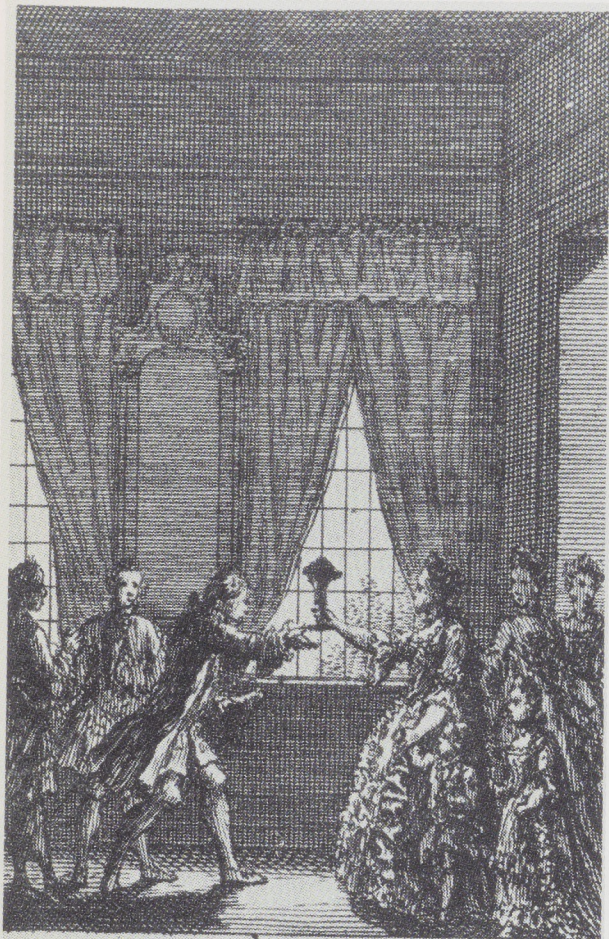
Afb. 4. J. v. Schley, 1753. Gravure van de gouden beker van de Haagse schutterij. Gemeente Archief, 's-Gravenhage.

Afb. 5. J. v. Schley, 1753. Gravures van de details van de gouden beker van de Haagse schutterij. Gemeente Archief, 's-Gravenhage.

Afb. 6. S. Fokke. De overhandiging van de gouden beker aan leden van het Haagse schuttersgilde door de weduwe van Willem IV. Ets. Gemeente Archief, 's-Gravenhage.

*De HAAGSCHE ſchutterij wordt ander-
maad verblyd,
Daar zy d'ORANJE-TELG aan haare ſpits
ziet pronken,
Lich met een Beker van het eelst metaal
beſchonken,
Dien's Prinſen Vader aan haar tafel
had gemyd.*

Feston van Bloemen verrykt, De gemelde Beeker of Bocael is in de ronte versierd met vier Cardoesen of Schilden, en in ieder van zelve bevinden zig byzondere Zinnebeelden: als, het VERTROUWEN aengetoond door twee kindertjes, waer van

het eene de linksche-hand op de Borst legt en de regte geeft aen het andere Kindje, 't welk in den eenen Arm een Romeinschen Heir-Bundel heeft.

In een ander Schild ziet men de MOED en KRAGT, mede vertoond door twee Kindertjes, waer van 't eene is behangen met een Leeuwen-Huid en voorzien van een Knots, met een leggenden Leeuw agter zig, leunende het andere Kindje, een Lauwer-Tak in de Linksche hand houdende, met den regten-arm op de linksche knie van het eerste. In een derde Schild word de EENDRAGT verbeeld, met twee Kindertjes, torschende een Oorlogschip, waer van de Prince-vlaggen waeijen. En in het vierde Schild word de ROEM, insgelyks door twee Kindertjes, verbeeld, houdende het eene in deszelfs regte-hand een Basuin, daer op blaezende, en in den linkschen-arm een dergelyke, hebbende het tweede een bos Vreede-Veeren in zyn Armen; boven uit dit Schildt ter regter zyde, vertoond zig een Ojevaer met een Slang in den Bek, zinspelende op het Wapen van 's Gravenhage'.

Na een aanhaling van het adres aan de binnenzijde van het deksel (zie afb. 5 boven) volgt de belangrijke mededeling dat: 'Op, of om, de Rand des Beekers, waer over het Dekzel sluit, staet: Les Freres Metayer fecit 1753'.

'De onderneeminge, om dezelve met alle nauwkeurigheid en op het konstigste in het koper te hebben doen brengen' verdient zeker 'by alle welmeenenden gebyllykt en goedgekeurd te worden'. Dit pamflet is immers het enige schriftelijke bewijs van het feit dat de Metayers deze bokaal vervaardigd hebben en geeft een indruk van dit hoogtepunt uit het oeuvre van de gebroeders¹⁹.

Het kostbare geschenk werd bewaard in 'een houtte koker ofte etui, staande in een bijzondere daartoe nieuw gemaakte eijke houtte kas, tusschen de schoorsteen en de van ouds genaamde krijgskasse, te weten zo, dat den gemelde beruchten gouden beker tot meerder beveiliging nog in een binnenstaande van ijzer gemaakte cas is opgesloten'²⁰. Deze voorzorg heeft helaas niet mogen baten want reeds in 1760 moesten 'de Doelmrs. van 't Witte Vaandel den gouden beeker, welke zeer

Afb. 7. Vermoedelijk Philippe Metayer. Ontwerptekening voor een bokaal. Rood krijt op papier. Verz. K. A. Citroen, Amsterdam.

beschadigt was, zodaanig laten repareren, dat dezelve wederom als nieuw [werd] en daarvoor 24 guldens aan den goudsmid [Brodier] betalen²¹.

Een inventaris van 1772, waarin de beker genoemd wordt, is tot in 1795 door de hoofdofficieren als juist ondertekend, daarna ontbreekt echter elk spoor²².

Hoe het contact tussen de Metayers en Stadhouder Willem IV tot stand was gekomen, is niet bekend. Vaststaat dat de goudsmid 'Louis le Metayer' op 13 juli 1750 in Den Haag werd 'geadmitteerd op den Eed te Amsterdam gedaan'²³ en twee jaar in deze stad verbleef²⁴.

Waarschijnlijk was de Haagse beker de eerste van een reeks soortgelijke opdrachten die de gebroeders Metayer in de daarop volgende jaren te verwerken kregen. Drie bokalen en een ontwerptekening getuigen hiervan²⁵.

De bokaal van de tekening lijkt in vorm sprekend op de Haagse beker (afb. 7). De cuppa van het getekende exemplaar is

Afb. 8. Philippe en Louis Metayer, 1754. Verguld zilveren bokaal voor twintig leden van het Amsterdamse schuttersgilde. Verz. A. Aardewerk, 's-Gravenhage.

rondom het midden voorzien van een serie wapenschilden, waarboven versieringen zijn aangebracht in de vorm van guirlandes, S-volutes en schelpmotieven. Onder de schilden vormt een ring van cartouches de omlijstingen voor inscripties die op de tekening door middel van zig-zag-lijntjes zijn aangegeven. Het deksel wordt bekroond door een putto die tegen een voluutvormig stuk architectuur geleund zit en in zijn linkerhand een bloemtak en in zijn rechter een lauwerkrans heeft. Het voetstuk is versierd met volutes en schelpmotieven.

Op het deksel van een verguld zilveren beker, die waarschijnlijk in 1754 door de Metayers werd vervaardigd voor twintig leden van de Amsterdamse schutterij, bevindt zich eveneens een putto (afb. 8)²⁶. Deze heeft evenwel de half-liggende houding en de functie van de leeuw op de Haagse beker overgenomen en ondersteunt het Amsterdamse stadswapen. De houding van de putto op het ontwerp vinden we weer terug in de allegorische figuur van de Deugd

Afb. 9. L. F. Dubourg, 1753. Ontwerp voor huwelijks-
voorstelling op gouden huwelijksbeker. Tekening. Verz.
K.A. Citroen, Amsterdam.

in één van de vier cartouches op de cuppa van deze beker. Het thema van de schuttersattributen, die twee van de vier cartouches op deze bokaal flankeren, grijpt terug op het Haagse voorbeeld (afb. 5, boven). Twintig familiewapens, verspreid over de cuppa en het deksel, verwijzen naar de opdrachtgevers van dit nogal fors uitgevallen exemplaar, waarvan de vorm gebaseerd is op de ontwerptekening en op de Haagse beker.

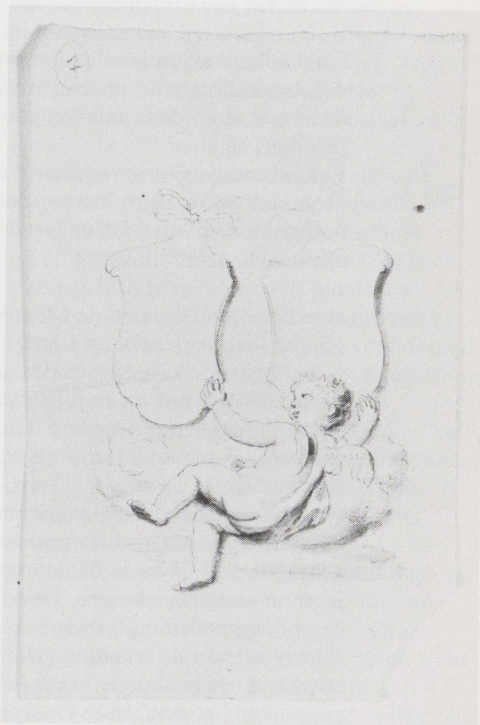
In 1754 werd ook een gouden bokaal voor een broederschap vervaardigd²⁷. Deze bokaal wijkt in vorm en decoraties nogal af van de andere bokalen maar de over het midden van de gladde cuppa aangebrachte ring van wapenschilden herinnert enigszins aan de ontwerptekening.

Het meest verwant aan de bokaal van de Haagse schutterij is de aanwinst van het Rijksmuseum (afb. 1 en omslag). Deze ca. vijftiencm hoge beker heeft dezelfde 'gedaente of forme van een bocael' en is opgebouwd uit een gecontourneerd voetstuk met balustervormige stam, een licht concaaf-conische cuppa en een deksel. Het voetstuk is geheel gedecoreerd met acanthus- en C-volutes en bloem-, blad- en schelpmotieven, welke ook te vinden zijn tussen de voorstellingen op de cuppa en op het deksel. Op de cuppa bevinden zich twee in laag-reliëf

Afb. 10. L. F. Dubourg, 1753. Ontwerp voor voorstelling van de educatie op gouden huwelijksbeker. Tekening. Verz. K.A. Citroen, Amsterdam.

gedreven voorstellingen in uit C- en S-volutes opgebouwde cartouches, die aan beide zijden geflankeerd worden door op wolken zwevende putti die een paar door gestrikte linten met elkaar verbonden

Afb. 11 (linksonder). L. F. Dubourg. Ontwerp voor putto met alliantiewapens op gouden huwelijksbeker. Tekening. Verz. K.A. Citroen, Amsterdam.

Afb. 12 (onder). Philippe en Louis Metayer, 1754. Detail van gouden huwelijksbeker met alliantiewapens Van Borssele/Coninck.

Afb. 13. Philippe en Louis Metayer, 1754. Detail van gouden huwelijksbeker met alliantiewapens Van Citters/Kien.

alliantiewapens ophouden. Hieronder bevinden zich cartouches met de spreuken 'HIC VIRTUTIS HONOS' en 'MENTEMQUE MANU-QUE'. Het deksel wordt bekroond door de uit de golven oprijzende Zeeuwse leeuw, die met zijn linker-voorpoot rust op een hartvormig schild met de signatuur en datering: 'P. Metayer in. & fec. 1754'.

Over dit schild en tussen de golven gedrapeerd ligt een banderol met het Zeeuwse devies: 'LUCTOR ET EMERGO'. De medewerking die Dubourg heeft verleend aan het concept van deze beker wordt door drie tekeningen geïllustreerd²⁸. De composities van de twee voorstellingen op de cuppa heeft hij in een cirkel getekend en voorzien van het jaartal 1753 (afb. 9 en 10). De derde tekening geeft

één van de twee putti met alliantiewapens weer; de wapenvelden zijn op dit ontwerp nog niet ingevuld maar slechts in contour aanwezig (afb. 11).

De door de Zeeuwse leeuw uitgebeelde verwijzing naar de provincie Zeeland wordt onderstreept door het feit dat de alliantiewapens op de cuppa betrekking hebben op twee uit invloedrijke Zeeuwse families stammende echtparen nl. Mr. Wilhem van Citters (1685–1758) en Maria Kien (1694–1753) en jonkheer Johan van Borssele(n) van der Hooge (1707–1764) en jonkvrouwe Anna Margaretha Elisabeth Coninck, vrouwe van Ritthem (1733–?; afb. 12 en 13)²⁹. Mr. Wilhem van Citters kwam in 1708 in de stedelijke regering van Middelburg en bekleedde vanaf 1712 tot 1749 twaalf keer het ambt van Burgemeester (afb. 14). Bovendien was hij van 1713 tot 1757 bewindhebber van de Oost-Indische Compagnie. In 1742 was hij tegen ieders verwachting in een voorvechter voor de verheffing van Willem IV, tot stadhouder en in 1747 verzocht deze hem zijn vertegenwoordiger als Eerste Edele van Zeeland te worden, hetgeen hij om gezondheidsredenen van de hand wees. Van Citters werd om zijn innemendheid en oprechtheid zeer gewaardeerd en door zijn groot staatkundig inzicht fungeerde hij als de raadsman van vele gewichtige staatszaken. In 1713 werd zijn huwelijk met Maria Kien voltrokken³⁰ en het echtpaar kreeg vier zonen, Aarnout van Citters (1714–1752), Cornelis van Citters (1717–1782), Mr. Wilhem van Citters (1723–1802) en Cornelis Kien van Citters (1732–1805), die allen vooraanstaande posities zouden gaan innemen³¹.

Jan van Borssele bekleedde vanaf 1736 de functies van gecommitteerd Raad der stad Middelburg en Raad ter Admiraliteit van Zeeland en was vanaf 1743 bovendien bewindhebber van de Oost-Indische Compagnie (afb. 15). Op 18 mei 1747 werd hij de Representant van de Stadhouders als Eerste Edele van Zeeland voor welke functie hij moest voldoen aan de voorwaarden: 'dat 's Prinsen persoon zou verbeeld worden door lieden den Staten aangenaam, in Zeeland geboren en behoorlijk gegoed, van de ware

Afb. 14. J. Houbraken naar G. J. Palthe, 1760. Portret van Mr. Wilhem van Citters. Gravure. Iconographisch bureau, 's-Gravenhage.

Hervormde godsdienst, en geene krijsambten bekleedende'. Van Borssele was bovendien gedeputeerde van de Staten-Generaal en in 1748 was hij één van de afgezanten naar het Vredescongres te Aken³².

Zijn in 1750 gesloten huwelijk met Anna Coninck werd in 1757 gezegend met de geboorte van een zoon Willem Zelandus en in 1758 met een dochter Carolina Medioburgensis, die beiden met vorstelijke statie werden gedoopt³³. Het waren echter niet de ambtelijke prestaties van de beide heren, die de aanleiding vormden tot de vervaardiging van de gouden beker maar een familieaangelegenheid, hetgeen blijkt uit de aanwezigheid van een huwelijksvoorstelling op de cuppa (afb. 16). Deze voorstelling toont een door bloemenstrooiende putti en tortelende duiven omgeven jong paar dat elkaar de rechterhand geeft. Het paar staat naast een altaar waar Amor zijn gouden liefdespijlen tot gloeien brengt in het brandende liefdesvuur. Vanuit

Afb. 15. J. Houbraken naar A. Schouman, 1758. Portret van Jan van Borssele. Gravure. Iconographisch Bureau, 's-Gravenhage.

de wolken op de achtergrond kijken de godinnen Venus en Juno welwillend op het tafereel neer.

Het jaartal op de beker (1754) doet vermoeden dat het in 1750 gesloten huwelijk van Jan van Borssele en Anna Coninck de aanleiding geweest is voor de vervaardiging van dit kostbare gedenkteken³⁴. De groeiende liefde van Jan van Borssele voor 'La Belle' vormde rond 1750 regelmatig het onderwerp van zijn persoonlijke correspondentie met de Stadhouder, Prins Willem IV. De lange aarzeling van de zeventienjarige Anna om de echtverbintenis met de zesentwintig jaar oudere Van Borssele aan te gaan vormde uiteindelijk de aanleiding tot een wanhopig verzoek van Van Borssele aan de prins om zijn schijnbaar uitzichtsloze zaak bij haar te bepleiten³⁵. Willem IV schreef daarop in een brief van 26 augustus 1750, aan de Wel Edele Gestrenge Juffrouw: '... heb ik uit hoofde van de Vriendschap die ik voor den Heer van

Afb. 16. Philippe en Louis Metayer, 1754. Detail van gouden huwelijksbeker met huwelijksvoorstelling.

Afb. 17. Philippe en Louis Metayer, 1754. Detail van gouden huwelijksbeker met educatievoorstelling.

Borssele heb, en van de naeuwe Relatie die hij als mijn Representant tot mij heeft, van mij niet kunnen verkrijgen om zijn belangen langer ongerecommandeert aan UWEG. te laeten... mogt ik zoo veel verwerven dat UWEG. hem zoo gelukkig geliefde te maeken van zijn gevoelens voor U niet onbeloont te laeten, jae mogt hij, dat onwaerdeerbaer geluk genieten van het jae woordt van UWEG. te bekomen en ik het genoegen hebben dat de dag van mijn geboorte de gedenkdag van zijn voorspoedigst en gelukkigst oogenblik mogt zijn, wat zoude UWEG. mij in het bijzonder daardoor oneindig verpligten...³⁶.

Het antwoord van Anna Coninck aan de prins, gedateerd 10 september 1750, liet niets meer te wensen over: '... d'alliantie met den heer van Borzele die ik thans niet wel meer zouden durven ontkennen, heeft door niemant mijn kunnen aangeprezen worden voor dien ik zoozeer ontzag, en onderwerping konde hebbe, dan door zoo een grooten Vorst, als uwe doordl. hoogheid, en die zig zelve als getuige stelt, van de genegenheid die mijn dien heer toedraagt...'³⁷. Het huwelijk werd op 26 oktober 1750 voltrokken. Dit gebeurde echter pas nadat de aanstaande bruid en bruidegom op 2 oktober de huwelijksvoorwaarden hadden laten opstellen. Hierin werd onder andere bepaald dat 'tusschen ons aanstaende Egtgenoten geheel en al zal zijn en blijven gesecludeert en uijtgesloten de costumiere gemeenschap van goederen'. Ook alle schulden, winsten en verliezen die door de echtelieden werden gemaakt zouden volgens dit document volkomen van elkaar gescheiden blijven³⁸. Deze gegevens wijzen op een zeer zakelijke transactie en waarschijnlijk beschouwde de aanstaande bruid het door Van Borssele begeerde huwelijk als een minder aangename plicht. Anna Coninck had reeds op tienjarige leeftijd beide ouders verloren en groeide als wees op onder bescherming van haar oom en voogd Wilhem van Citters. De goede opvoeding die Anna Coninck onder zijn leiding genoten had is waarschijnlijk het onderwerp van de tweede voorstelling op de cuppa van de beker, en de verklaring voor de aanwezigheid van de alliantie-wapens van dit

oudere echtpaar. In deze voorstelling heeft de godin van de Wijsheid, Minerva een kind bij de hand en zij wijst in de richting van een tempel (afb. 17). Voor deze tempel staat een altaar met hoog opvlammend vuur en de geknielde godin van de Godsvrucht keert zich naast dit altaar met open armen in de richting van het kind. Aan de voeten van Minerva en haar pupil liggen opengeslagen boeken en op de achtergrond wordt het tweetal nagekeken door de Vlijt. Het is begrijpelijk dat de in 1750 reeds bejaarde en door ziekte geplaagde Van Citters het huwelijk van zijn nichtje met een vooraanstaand en gewaardeerd man als Van Borssele gezien zal hebben als de bekroning op zijn werk, zodat er voor Anna weinig keuze overbleef. Opmerkelijk is in dit verband het feit dat op 21 maart 1756 alle eerdere 'testamenten en andere dispositien van uiterste wille' door Jan van Borssele en Anna Coninck opgemaakt, werden herroepen en zij elkaar als 'eenige en universele Erfgenaamen benoemden. Deze gang van zaken lijkt te wijzen op een in eerste instantie zo door de bruid beschouwd verstandshuwelijk dat uiteindelijk een goede en gelukkige verbintenis bleek te zijn. Waarschijnlijk is de herinnering aan haar eigen jeugd de reden van de uitdrukkelijke wens van Anna om, indien zij als eerste en kinderloos zou sterven, kapitaal beschikbaar te stellen voor de stichting van 'een Wees of Vondelingenhuis, om niet alleen vondelingen maar ook soldaate kinderen ter repartitie van Zeeland, daar in op te voeden tot den ouderdom van twintig Jaaren' en de stichting van 'Zeeker huis of wooning voor Juffers van fatsoen in Zeeland, welke geen genoegzaam bestaan hebben'³⁹.

Het karakter van de voorstellingen maakt de veronderstelling dat de Zeeuwse Staten of de stad Middelburg verantwoordelijk geweest zijn voor deze huwelijksbeker niet aannemelijk.

Beide instanties verkeerden bovendien in moeilijke financiële omstandigheden. In de notulen van de vergadering der Staten wordt slechts melding gemaakt van een officiële felicitatie van het bruidspaar door een

speciaal daartoe gekozen delegatie⁴⁰. De opdrachtgever moet gezocht worden in de familiekring en het is waarschijnlijk dat één van de betrokken partijen, de bruidegom zelf of de oom van de bruid deze waardevolle herinnering aan de door beiden begeerde verbintenis heeft laten vervaardigen. Zowel Wilhem van Citters als Jan van Borssele onderhielden goede persoonlijke betrekkingen met de prins van Oranje en waren regelmatig in de residentie aanwezig. Het is derhalve niet ondenkbaar dat de contacten met de Metayers via de prins tot stand zijn gekomen. De bokaal voor de Haagse schutterij werd immers tegelijkertijd vervaardigd en de beide bekers vertonen een opvallende gelijkenis in vorm, afmetingen en versieringen.

Waar de bokaal na het huwelijk terecht gekomen is blijft nog een raadsel. Een onderzoek van de familiearchieven heeft tot heden nog geen enkele vermelding van de beker opgeleverd. Slechts aan de hand van de herkeuringsmerken kunnen we met zekerheid vaststellen dat hij tot 1795 in Middelburg, en tot 1807 in Nederland geweest moet zijn. De eerste vermelding dateert uit 1867, wanneer de bokaal in Londen ter veiling verschijnt uit de nalatenschap van de kunstverzamelaar Captain Charles Spencer Ricketts, R.N.⁴¹ Via de Engelse kunsthandelaar Whitehead komt hij in het bezit van Baron Carl Mayer von Rothschild te Frankfurt. In 1937 wordt de bokaal wederom te Londen geveild, nu afkomstig uit de collectie van de Prinses De La Tour d'Auvergne Lauraguais⁴².

Het is nu echter te verwachten dat de beker zijn definitieve bestemming⁴³ gevonden heeft en hopelijk zal het hierdoor gestimuleerde onderzoek nieuwe bronnen aan het licht brengen, waardoor meer bekend wordt over de historische achtergronden van het object en zijn makers.

Noten

¹ Veiling Christie's Amsterdam, *Belangrijke Gouden en Zilveren Voorwerpen, Juwelen en Objets de Vertu*, 6 x 1981, nr. 124: 'Een uiterst belangrijke en zeldzame gedreven en geciseleerde geelgouden Lodewijk xv beker met deksel, door Louis en Philippe Metayer, 1754, gewicht 853,20 gr, hoogte 24,5 cm. Geschonken door de Rijksmuseum-Stichting, de Vereniging Rembrandt, het Prins Bernhard Fonds, het Ministerie van C.R.M. en het Amsterdamsche Fonds. Inv. nr. 1981-51.

² De gouden beker bevond zich waarschijnlijk vanaf 1937 in het bezit van de heer D. G. van Beuningen (D. Hannema, *Catalogue of the D. G. van Beuningen Collection*, Rotterdam 1949, nr. 192, pl. 253) en maakte deel uit van de volgende tentoonstellingen:

Meesterwerken uit de verzameling D. G. van Beuningen, Rotterdam, (Museum Boymans) 1949, nr. 192;

Amsterdams Goud en Zilver, Amsterdam (Museum Willet-Holthuysen) 1950, nr. 119, met afb.;

Chefs d'Œuvre de la Collection D. G. van Beuningen, Parijs (Petit Palais) 1952, nr. 220, afb. 69;

Kunstschaten uit Nederlandse verzamelingen, Rotterdam (Museum Boymans) 1955, nr. 290; *Nederlands Goud*, Utrecht (Het Nederlands Goud- en Zilvermuseum), 's-Gravenhage, (Haags Gemeentemuseum) 1963/64, nr. 57, afb. 25.

³ Aan de binnenzijde van de cuppa, de voet en het deksel is de beker gemerkt met het meester-teken LM (Louis Metayer), het stadswapen van Amsterdam, de jaarletter U (1754) en de gekroonde Hollandse Leeuw, aan de buitenrand van de voet en de cuppa bevinden zich bovendien de herkeuringsmerken U (Middelburg, 1795) en gekroonde O (1807).

Zie: K. A. Citroen, *Amsterdamse zilversmeden en hun merken*, Amsterdam 1975, nr. 656 en E. Voet jr, *Merken van Amsterdamsche Goud- en Zilversmeden*, 's-Gravenhage 1912, nr. 323.

⁴ Het resultaat van dit onderzoek, voor het eerst verricht in opdracht van het veilinghuis Christie's, Amsterdam werd kort samengevat in de folder: M. L. de Iongh en H. Meulendijks, *Een uiterst belangrijke en fraaie gedreven en geciseleerde geelgouden Lodewijk XV beker met deksel door Philippe en Louis Metayer, Amsterdam 1754*. Amsterdam 1981.

⁵ Na de herroeping van het Edict van Nantes in 1685, waarbij de protestanten in Frankrijk de vrijheid van godsdienstoefening werd ontnomen.

⁶ J. Knoef, Van Goudsmiden en Snuifverkoopers, *Jaarboek van het Genootschap Amstelodamus*, 36 (1939), blz. 201–211, noot 1 op blz. 201 en noot 1 op blz. 203.

⁷ Philippe Metayer was getrouwd met Antoinette Bernard en woonde achtereenvolgens in de Kalverstraat (1725), aan de Looiersgracht, in de Voetboogstraat (1739) en de Kalverstraat (1745), waar hij in 1755 een huis kocht van de erven van A. Grill.

Louis Metayer woonde met Johanna van Esch in de Handboogstraat (1739), met Henriette Bienfait aan de O.Z. Achterburgwal (1754), en aan de Herengracht.

⁸ Bij de personele quotisatie van 1742 werd Phil. Metayer vermeld als eigenaar van een 'snufwinkel' en Louis als goudsmid, zie Knoef, *op. cit.* (noot 6), blz. 203, noot 3 en blz. 204, noot 2.

⁹ De gouden snuifdoos bevindt zich in particulier bezit, ex-bruikleen Nederlands Goud-, Zilver- en Klokkemuseum, Schoonhoven; veil. Christie's, Amsterdam, najaar 1982.

¹⁰ Citroen, *op. cit.* (noot 3), nr. 553.

¹¹ Algemeen wordt aangenomen dat Philippe en Louis een firma hadden: Knoef, *op. cit.* (noot 6), J. W. Niemeijer, Een onbekende tekening uit Perronneau's Hollandse jaren, *Bulletin van het Rijksmuseum* 16 (1968), blz. 17–23 en O. ter Kuile, Modellen van tin voor een stel boeksloten, een gouden horlogekast en hun getekende ontwerpen, *Antiek* 15 (1980/81), blz. 585–588.

¹² De rekening en de tekeningen bevinden zich in het bezit van de heer K. A. Citroen te Amsterdam.

¹³ Thieme-Becker, *Künstlerlexikon* x, Leipzig 1914, blz. 5 en 6, door K. Lilienfeld.

¹⁴ Ter Kuile, *op. cit.* (noot 11), blz. 585–588.

¹⁵ De aankoop 'uit de hand' van een huis in 1755, en het feit dat de zoon van Philippe (Louis Phz. 1728–1799), in staat was een kunstverzameling aan te leggen en opdrachten voor familieportretten te geven wijzen op deze welvaart, zie: Knoef, *op. cit.* (noot 6) en Niemeijer, *op. cit.* (noot 11).

¹⁶ AEN DEN EDELEN ACHTBAREN HEERE BURGEMEESTER EN COLLONEL, MR. JOHAN DIERQUENS, BENEVENS DE HOOGHE EN MINDERE OFFICIEREN, ALS MEDE DE GEZAMENTLYKE SCHUTTERS EN BURGERS VAN 'S-GRAVENHAGE, WERD DEZE NAUWKEURIGE AFBELDINGE DES PRACHTIGEN GOUDEN BEEKERS,

TOEGEEIGENT, DOOR ANTHONI DE GROOT EN ZOONEN (Gemeente Archief van 's-Gravenhage).

¹⁷ De ets van S. Fokke bevindt zich in het Gemeente Archief te 's-Gravenhage.

¹⁸ A. Bredius, De Kunstschaten der voormalige Haagsche Schutterij, *Nederlandsche Kunstbode* 3 (1881), blz. 307, noot 1.

¹⁹ Nergens wordt bij vermeldingen van de bokaal in inventarissen van de schutterij de naam Metayer genoemd.

²⁰ Uit de 'lijste van 't geen door den Capiteijn Hooftman en Vendrig van het Witte Vaendel als afgaande Doelmeesters aan d'Heeren Capiteijn, Hooftman en Vendrigh van het Oranje vaendel als jegenswoordige Doelmeesters is overgegeven op den 17e junij 1754, gepubliceerd in Bredius, *op. cit.*, (noot 18), blz. 307.

²¹ Bredius, *op. cit.* (noot 18), blz. 307, noot 2.

²² In de 'Inventaris gemaakt en opgesteld door Adrianus de Thomeeze en Thomas Duval, Capiteijns van het Oranje en Witte vaendel, Pieter Blommendal, vendrig van het Oranje en Casper de la Faille Capt. Lieut. van het Witte vaendel, in qualiteit als respectievelijk aen gekomene en afgedaene Doelmeesters op schutters Doelen den 21 Meij 1772, gepubliceerd in Bredius, *op. cit.* (noot 18), blz. 306.

²³ Gemeente Archief te 's-Gravenhage (*Admissie van nieuwe burgers, 1743–1758, Oud Archief 1058*).

²⁴ Citroen, *op. cit.* (noot 3), nr. 656.

²⁵ Deze tekening, in rood krijt, bevindt zich in de verzameling van de heer K. A. Citroen. Mogelijk is deze tekening die enigszins afwijkt van de andere ontwerpen door Philippe Metayer zelf gemaakt.

²⁶ Deze beker bevindt zich in het bezit van de heer A. Aardewerk te 's-Gravenhage, zie ook: A. Aardewerk, Historisch kunstvoorwerp in ere hersteld, *Antiek Revue* 2 (1976), blz. 9–14.

²⁷ J. W. Frederiks, *Dutch Silver* IV, The Hague 1958, blz. 109, afb. 200.

²⁸ De relatie tussen deze drie tekeningen uit de verzameling van de heer K. A. Citroen met de gouden beker werd voor het eerst geconstateerd in het onderzoek voor het veilinghuis, zie M. L. de Jongh en H. Meulendijks, *op. cit.* (noot 4).

²⁹ Zie: J. B. Rietstap, *Planches de l'Armorial*, par H. Rolland, 's-Gravenhage 1938, pl. XXXVIII, CCCXVIII, CCLXXI en CCXV.

³⁰ Ter gelegenheid van de zilveren bruiloft van Wilhem Citters en Maria Kien werd in 1738 een

zilveren gedenkpenning geslagen. In het Rijksarchief te Utrecht bevindt zich een in hetzelfde jaar uitgegeven gravure door J. Punt naar deze penning met een bijbehorend gedicht.

³¹ Zie: A. J. van der Aa, *Biographisch woordenboek der Nederlanden* III, Haarlem 1852, blz. 366–368.

³² *ibidem* II, 3, blz. 965–966.

³³ *ibidem*.

³⁴ Evenals bij de Haagse beker kan het lange tijd geduurd hebben voor de beker werd afgeleverd.

³⁵ Deze correspondentie bevindt zich in het Koninklijk Huisarchief, 's-Gravenhage (Archief van Willem IV).

³⁶ *ibidem*.

³⁷ *ibidem*.

³⁸ De opening van deze huwelijkse voorwaarden geschiedde na het overlijden van Jan van Borssele volgens akte van notaris Hendrik Willem Prangan te 's-Gravenhage, 31 maart 1774.

Deze akte bevindt zich in het Rijksarchief te Middelburg (verzameling charters en papieren, afkomstig van jhr. A. W. van Borssele, heer van Borssele berustende in de rijksarchief bewaarplaats in Zeeland), (1255–1902) VROA 39 (1916) II, 126–214.

³⁹ De opening van dit testament staat vermeld in de akte van Notaris Prangan te 's-Gravenhage van 15 maart 1774 en bevindt zich eveneens in het Rijksarchief te Middelburg (verzameling charters etc., zie vorige noot).

⁴⁰ Rijksarchief te Middelburg (Gedrukte Notulen van de Ed: Mog: Heeren Staeten van Zeelandt, anno 1750, blz. 323).

⁴¹ Veiling Christie, Manson & Woods, Londen, Catalogue of the very choice collection of objects of art & vertu, formed during the last Half Century by that distinguished Amateur, Captain Charles Spencer Ricketts, R.N., 13 VI 1867, nr. 57: A Magnificent gold cup and cover, exquisitely chased with classical figures in two medallions in scroll borders. Cupids bearing shields of arms, flowers, scrolls and shells, the cover surmounted by a lion bearing a shield, inscribed 'P. Metayer, in. & fec. 1754'.

⁴² Veiling Sotheby's Londen, The Earl of Limerick e.a., 10th June, 1937, nr. 80: The property of the Princess de la Tour d'Auvergne Lauraguais, from the Collection of Baron Karl Mayer de Rothschild, A remarkably fine Louis XV gold cup and cover.

⁴³ Zie noot 1.

Fotoverantwoording

Afb. 1-3, 7, 9-13, 16-17 en omslag: Rijksmuseum, Amsterdam.

Afb. 4-6: Gemeente Archief, 's-Gravenhage.

Afb. 8: A. Aardewerk, 's-Gravenhage.

Afb. 14-15: Iconographisch Bureau, 's-Gravenhage.